

ВИЗНАЧЕННЯ ТА СТРУКТУРА КОМУНІКАТИВНОЇ КУЛЬТУРИ СТУДЕНТІВ ВНЗ У ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ

У статті аналізуються сутність та структура комунікативної культури студентів ВНЗ у психолого-педагогічних дослідженнях, концептуалізується визначення комунікативної культури та розглядається її структура шляхом вивчення аналізу праць вітчизняних та зарубіжних дослідників, виокремлюється три взаємозалежні складники комунікації, які визначають аналітичну модель комунікативної культури.

Ключові слова: комунікативна культура, структура комунікативної культури студентів, аналітична модель комунікативної культури.

Актуальність теми дослідження зумовлена стрімким розвитком міжнародних зв'язків та свідчить про необхідність переосмислення ціннісних орієнтирів і методів виховання студентської молоді, підготовленої до вільної комунікації в різноманітних соціокультурних контекстах. Реформування вищої освіти передбачає *впровадження нових методик і технологій навчання та виховання* для успішної адаптації молоді людини в соціумі [5].

Як свідчить практика, у молоді нерідко виникають труднощі у спілкуванні, що пов'язані з її неспроможністю розкрити зміст та тему комунікації, висловити власну думку, враховувати у взаємодії гендерну, професійну та суспільну приналежність, виявити комунікативну толерантність як основу гуманних взаємин між людьми. За цих умов комунікативна культура молоді людини, яка шукає нові елементи і форми культурної активності для обміну думками, знаннями та почуттями, постає основою успішної діяльності особистості в сучасному світі.

На важливості формування комунікативної культури студентів у вищих навчальних закладах акцентують увагу І. Зверева, М. Ісаєнко, А. Капська, М. Коць, О. Кулешова, А. Курінна, В. Малахов, Н. Скотна, Ф. Хміль, Г. Цукерман,

П. Шахбанова, О. Швед, Т. Шепеленко, О. Шмайлова, О. Яковліва.

Численні праці виявляють міждисциплінарність вивчення проблеми розвитку комунікативної культури особистості (Д. Александров, Г. Андреева, О. Бодальов, В. Генецинский, І. Зимня, І. Ісаєв, В. Кан-Калик, В. Костомаров, Н. Крилова, Н. Кузьміна, Б. Ломов, А. Міщенко, А. Орлов, А. Петровський, В. Сластенін, В. Соколова та ін.). Однак єдиних поглядів на природу даного явища ще не вироблено.

Аналіз наукових досліджень та реальної практики підготовки студентів виявляє протиріччя між теоретичними підходами до створення гуманістичної моделі освіти і недостатньою розробленістю сучасних технологій їх реалізації, що спонукає до переосмислення сутності самого поняття “комунікативна культура” відповідно до сучасних викликів реформи вищої школи.

Метою статті є розкриття змісту поняття “комунікативна культура” студентів ВНЗ та аналіз його структурних компонентів.

Поняття “комунікативна культура” в науково-педагогічному інформаційному просторі вивчається в різних наукових сферах.

Згідно з лінгвістичними дослідженнями Ю. Апресяна, Л. Введенської, Т. Ладиженського, Д. Лихачова, М. Львова, Л. Павлової, комунікативна культура трактується як сукупність знань про мову, як культура володіння усною та письмовою мовою. Більшість вчених погоджуються, що комунікативна культура є одним з компонентів загальної культури особистості та є сукупністю таких знань, умінь, навичок, які дозволяють їй результативно використовувати свої психічні, фізичні та особистісні якості для ефективного вирішення комунікативних завдань [10].

У роботах психологів Г. Андреевої, Ю. Ємельянова, Ю. Жукова, Л. Петровської, Е. Руденського комунікативна культура розглядається як одна з характеристик комунікативного потенціалу людини, як синонім терміна “культура спілкування”.

Психологічний словник трактує термін “спілкування” як взаємодію двох або більше людей, що передбачає обмін інформацією пізнавального або афективно-оціночного характеру.

Якщо порівнювати поняття “культура спілкування” та “комунікативна культура”, то можна зробити висновок, що вони співвідносяться як загальне і часткове. Оскільки жодна з функцій спілкування, в тому числі і комунікативна, не може здійснюватися в чистому ізольованому вигляді, ми можемо говорити тільки про те, яка з них в даному випадку має найбільше значення. “Комунікативна культура” як більш вузьке поняття несе в собі ознаки загального родового поняття “культура спілкування” [3].

Культура спілкування характеризується нормативністю, яка визначає, як мають спілкуватися люди в певному суспільстві, у конкретному контексті професійної діяльності тощо. Без мовної діяльності неможливо ні оволодіння професійними знаннями, ні загальнокультурний розвиток особистості. Таким чином, студентам ВНЗ потрібно отримати необхідні знання та навички зразкового володіння літературно грамотною мовою. Це передбачає, що молоді люди виступають в якості суб’єктів діалогу культур в світі та толерантно взаємодіють з іншими людьми.

Розглядаючи комунікативну культуру як специфічний спосіб організації спілкування, С. Знаменська визначає, що вона характеризується наявністю комунікативного ідеалу, системою комунікативних норм і правил, ставленням до співрозмовника як до цінності, знанням його індивідуальних особливостей, власних комунікативних здібностей та умінь володіти комунікативною ситуацією. Автор розглядає комунікативну культуру як систему внутрішніх ресурсів, необхідних для побудови ефективної комунікації в певному колі ситуацій міжособистісної взаємодії [6].

Ю. Ємельянов в свою чергу зазначає, що комунікативна культура – це сукупність знань, умінь і навичок спілкування, які набувалися людиною протягом природної соціалізації, навчання та виховання. Це складна особистісна характеристика, що включає психологічні знання, комунікативні здібності, умінь, навички та певні властивості особистості (характер, темперамент, емоційний стан), які виявляються під час спілкування [4].

В. Куніцина вважає, що комунікативна культура – це, перш за все культура людських взаємин, основу яких складає товариськість, яка в свою чергу проявляється в стійкому

прагненні до контактів з людьми і поєднується з швидкістю встановлення контактів [7].

Знання, вміння, навички в області організації взаємодії людей і власне взаємодії в певній сфері, що дозволяють встановлювати психологічний контакт з іншими людьми, досягати відповідного сприйняття і розуміння в процесі спілкування, прогнозувати поведінку комунікативного партнера та направляти її до бажаного результату, – все це включає в себе комунікативна культура.

Комунікативну культуру, за твердженням С. Безклубенка, можна розглядати в трьох аспектах: 1) як окремий випадок комунікації; 2) як системоутворювальний, інтегруючий соціум чинник; 3) як галузевий аспект (наприклад, поруч із художньою, естетичною, інформаційною та ін.) [2].

А. Мудрик характеризує комунікативну культуру як умову та передумову ефективності професійної діяльності, як мету професійного самовдосконалення [9].

Зазначимо, що у процесі формування комунікативної культури особистість молодої людини та її всебічний розвиток грає вирішальну роль, а саме: забезпечення її готовності до життєвого самовизначення, встановлення міжособистісних контактів та міжкультурних взаємодій.

Науковий пошук у вихованні та освіті йде в напрямі зміни пріоритетів, що уможливорює посилення культуротворчих ролей людини, з'являється новий ідеал – “людина культури“, що володіє розумовою, етичною, мовною та суспільно-духовною обізнаністю. Засобом і умовою досягнення цього ідеалу, педагогічною метою стає формування комунікативної культури особистості, яка є основою будь-якої діяльності в сучасному світі та визначає її успішність.

Отже, аналіз наукових поглядів науковців на зміст поняття “комунікативна культура“ дають підстави розглядати цей феномен як стиль спілкування людей, сукупність норм і правил, що регулюють комунікативну поведінку. Комунікативна культура характеризується наявністю *комунікативного ідеалу, толерантним ставленням до співрозмовника як до цінності, знанням його індивідуальних особливостей, власних комунікативних здібностей та умінням володіти комунікативною ситуацією*. Це – система внутрішніх ресурсів людини, необхідних

для існування молоді людини у колі ситуацій міжособистісної взаємодії різних рівнів.

Більшість вчених сходяться на думці, що комунікативна культура є одним з компонентів загальної культури особистості і являє собою сукупність таких знань, умінь, навичок, які дозволяють їй результативно використовувати свої психічні, фізичні, особистісні якості для ефективного рішення комунікативних завдань [8].

На думку ряду дослідників (Л. Мітіна, Л. Петровська), головною складовою комунікативної компетентності є операційний блок, що включає в себе знання, вміння і навички спілкування. У той же час інші дослідники (А. Болотова, Ю.М. Жуков, А. К. Маркова, Н.В. Кузьміна) вважають, що крім операційного блоку обов'язково повинна бути система внутрішніх ресурсів, що включає в себе можливості, якості, установки, ціннісні орієнтації [11].

Тобто комунікативна культура визначається як складний соціальний феномен, який відноситься до майже всіх аспектів суспільного й індивідуального життя людини і характеризується певними знаннями:

- еволюції загальної теорії комунікації, історії вчення про спілкування;
- соціально-культурних норм і етики педагогічного спілкування;
- психолого-педагогічних закономірностей ефективного педагогічного спілкування;
- вербальної та невербальної комунікації;
- про рівень емоційного контролю та модель діалогу;
- стандартів комунікативної поведінки;
- канонів поведінки;
- культурних універсалій.

Це дає змогу виокремити три взаємозалежні складники комунікації, які власне й визначають її аналітичну модель: інформаційний (комунікативний), соціо-емоційний (готовність людини до організації взаємодії) і кооперативний (здатність до взаєморозуміння та співпраці).

Інформаційний складник комунікації визначає характерність обміну повідомленнями (з урахуванням обізнаності, умінь і навичок) між активними співрозмовниками. Засобами комунікативного процесу виступають різні знакові системи:

культура мови (вербальне спілкування) та жести, міміка, інтонації (невербальне спілкування). *Соціо-емоційний складник* комунікації забезпечує організацію учасниками міжособистісної взаємодії, яка відповідає їхньому соціальному оточенню та особистісним цінностям. *Кооперативний складник* передбачає взаєморозуміння та толерантність суб'єктів спілкування. Головною характеристикою кооперативного складника є толерантне сприйняття співрозмовниками один одного при взаємодії.

Складність формування комунікативної культури студентів ВНЗ виявляється в тому, що майбутні фахівці повинні не тільки володіти знаннями, навичками та вміннями мовленнєвої діяльності, а й дотримуватися норм мовного етикету, вміти використовувати професійні знання для розширення комунікаційних зв'язків, виходячи із цілей та ситуацій спілкування.

Завдання виховання студентів вищої школи полягає в підготовці “людини комунікативно культурної”, яка здатна враховувати різні типи мислення, що визнають норми різних культур. Комунікативна культура виступає одним із засобів такого виховання. У контексті взаємодії різних культур відбувається розвиток інтелектуальних, моральних та етичних правил поведінки, які людина наслідує впродовж життя. У світі швидких змін та розвитку, де взаємодіють контрастні культури, молоді люди легко можуть засвоювати їх зразки, які перетворюються у своєрідне індивідуальне сприйняття світу.

Таким чином, формування комунікативної культури студентів ВНЗ є невід'ємною частиною процесу загальнокультурного та професійного становлення особистості.

Подальші науково-педагогічні розвідки відбуватимуться у напрямі розроблення сучасних технологій формування комунікативної культури студентів, модифікації змістового наповнення навчально-виховного процесу у вищій школі в контексті формування комунікативної культури.

Література

1. Безклубенко С. Аспекти морфології культури України: генезис, типологія / С. Безклубенко – К., 2011. – 288 с.

2. Бодалёв А. А. Личность и общение. / А. А. Бодалев. – М. : Педагогика, 1983.
3. Емельянов Ю. В. Активные групповые методы социально-педагогической подготовки специалистов. / Ю. В. Емельянов // Вопросы психологии. – 1993. – №4. – С. 69–73.
4. Закон України “Про освіту”. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1060-12>. – Назва з екрану.
5. Знаменська С. В. Педагогічні умови формування комунікативної культури студентів у процесі професійної підготовки у вищому навчальному закладі: дис. канд. пед. наук: 13.00.06 / С.В. Знаменська. – Ставрополь, 2004. – 169 с.
6. Куніцина В. Н. Труднощі міжособистісного спілкування / В. Н. Куніцина. – СПб. : ЕКСМО, 2009.
7. Лебедев О. Е. Управление образовательными ситемами/ О. Е. Лебедев. – М., 2004.
8. Мудрик А. З. Социализация в смутное время / А. З. Мудрик. – М. : Знание, 1991. – 80 с.
9. Педагогічна майстерність та педагогічні технології: навч. посіб. / Під ред. Л. К. Гребьонкіна. – 3-є вид., випр. і доп. – М., 2001. – 256 с.
10. Сурнін Д. І. Структура і зміст комунікативної компетентності фахівця фізичної культури та спорту / Д. І. Сурнін // Молодий вчений, 2012. – №5. – С. 505 – 507.

Плужник А.В.

Определение и структура коммуникативной культуры студентов ВУЗов в психолого-педагогических исследованиях

Институт проблем воспитания Национальной академии педагогических наук Украины (9 ул. Берлинского, Киев, Украина)

В статье анализируются суть и структура коммуникативной культуры студентов вузов в психолого-педагогических исследованиях. Концептуализируется определения коммуникативной культуры и рассматривается ее структура путем изучения анализа отечественных и зарубежных работ исследователей. Выделяется три взаимосвязанные составляющие коммуникации, которые определяют аналитическую модель коммуникативной культуры.

Ключевые слова: коммуникативная культура, сущность и структура коммуникативной культуры студентов, аналитическая модель коммуникативной культуры.

A.V. Pluzhnik

Definition and Structure of University Students' Communicative Culture in Psychological and Pedagogical Researches

Institute of Problems on Education of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine (9 Berlynskoho Str., Kyiv, Ukraine).

The article analyzes the definition and structure of university students' communicative culture in psychological and pedagogical researches. The definitions of communicative culture are conceptualized and its structure is examined by studying the analysis of native and foreign researchers.

Communicative culture is a set of rules and standards, which regulate people's communication. It is characterized by a communicative ideal, tolerant attitude to the interlocutor as a value, knowledge of his/her individual characteristics and own communicative skills and the abilities to manage the communicative situation. This is a system of internal human resources, which are necessary for the existence of a young person in circle of situations of interpersonal interaction at different levels.

If we summarize the views of scientists on the structure of knowledge about communicative culture, we can conclude that it contains the following components: knowledge of the evolution of the general theory of communication, history of the doctrine of communication; knowledge of social and cultural norms and ethics of pedagogical communication; knowledge of psychological and pedagogical regularities of effective pedagogical communication; knowledge of linguistic and non-verbal communication; knowledge about the level of emotional control and the model of dialogue; standards of communicative behavior; knowledge of the canons of behavior; cultural universals.

As a result of analyzing, we identified three interdependent components of communication, which determine its analytical model: informational (communicative), socio-emotional (human readiness to organize interaction) and cooperative (the ability to understand and co-operate).

So, communicative culture is the foundation of any activity in the modern world that determines personal success. Thus, the problem of formation of students' communicative culture has a great importance and is an integral part of the general cultural and professional development for

the future specialist, and therefore requires a comprehensive and detailed study in the future.

Keywords: *communicative culture, definition and structure of students' communicative culture, analytical model of communicative culture.*

References

1. Bezklubenko, S. (2011). Aspekty morfolohii kultury Ukrainy: henezys, typolohiia [Aspects of morphology of culture of Ukraine: Genesis, typology]. Kyiv: Institut kulturologii NAM Ukrainy.
- Bodalev, A. A. (1983). Lichnost i obshchenie [Personality and communication]. Moscow: Pedagogika.
- Yemelianov, Yu. V. (1993). Aktivnye gruppovye metody sotsialno-pedagogicheskoi podgotovki spetsialistov. [Active group methods of socio-pedagogical training of specialists]. Voprosy Psikhologii, 4, 69–73.
2. Zakon Ukrainy “Pro Osvitu” (2017). [The Law of Ukraine “On Education”]. Retrieved from <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1060-12>.
3. Znamenskai, S. V. (2004). Pedahohichni umovy formuvannya komunikatyvnoi kultury studentiv u protsesi profesiinoi pidhotovky u vyshchomu navchalnomu zakladi [Pedagogical conditions of formation of communicative culture of students in the process of professional training in higher educational institutions]. (Doctoral dissertation, Stavropol)
4. Kunitsina, V. N. (2009). Trudnoshchi mizhosobystisnoho spilkuvannia [Difficulties of interpersonal communication]. St. Petersburg: EXMO
- Lebedev, O. E. (2004). Upravlenie obrazovatelnyimi sistemami [Management of educational systems]. Moscow.
5. Mudrik, A. Z. (1991). Sotsializatsiia v smutnoe vremia [Socialization and timid times]. Moscow: Znannia.
6. Hrebonkin, L. K. (Ed.). (2001). Pedahohichna maisternist ta pedahohichni tekhnolohii [Pedagogical skills and pedagogical technologies].
7. Surnin, D. I. (2012). Struktura i zmist komunikatyvnoi kompetentnosti fakhivtsia fizychnoi kultury ta sportu [Structure and content of the communicative competence of the specialist of Physical Culture and Sport]. Naukovyi zhurnal “Molodyi vchenyi”, 5, 505-507.

Анастасія Валеріївна Плужник, аспірантка Інституту проблем виховання Національної академії педагогічних наук України

Анастасія Валерьевна Плужник, аспирантка Института проблем воспитания Национальной академии педагогических наук Украины

Anastasia Pluzhnik, Postgraduate Student of the Institute of Problems on Education of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine

УДК 378

О.В. Просіна, м. Київ

ЗАКОНОМІРНОСТІ СУЧАСНОГО ОСВІТНЬОГО МЕНЕДЖМЕНТУ В УПРАВЛІННІ СИСТЕМОЮ ВИХОВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПОЗАШКІЛЬНОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

У статті розкрито закономірності управління сучасного освітнього менеджменту, визначено специфічні закономірності для управління системою виховної діяльності позашкільного навчального закладу, зважаючи на те, що головною закономірністю виховного процесу є орієнтація на розвиток особистості.

Ключові слова: *закономірності, менеджмент, закономірності менеджменту, управління позашкільним навчальним закладом, особистість.*

Українське суспільство проходить шлях історичного розвитку в умовах трансформацій основних соціальних підсистем, наразі ми відзначаємо існування чисельних проблем у різних галузях, зокрема, і в педагогічній. Сьогодні відзначається оновлення управлінського процесу шляхом вивчення теорій світового менеджменту, відбувається перехід від вертикальної командно-адміністративної системи управління на горизонтальну, коли враховується потенціал та особливості кожної особистості, застосовується особистісно-орієнтований підхід до його діяльності. Такі підходи сприяють розвитку кожної особистості.

Таким чином, управління системою виховної діяльності позашкільного навчального закладу потребує від керівників знань теоретичних основ соціального управління та специфіки позашкільної освіти, усвідомлення сутності зовнішніх і внутрішніх факторів виховання, закономірностей розвитку системи виховної діяльності в умовах сьогодення.